

BEGYNNELSER

Helena Österlund är tillbaka i poesin efter nästan 10 år. Hennes nya diktsamling *Det enda som blir kvar är ord* kan ses som ett svar eller en spegling av debuten *Ordet och färgerna*. Det gotiska, allegoriska anslaget är detsamma menar Jörgen Gassilewski men blottställelsen är större den här gången, nollpunkten närmare.

[Lyssna på recensionen? Klicka på pilen!]

Helena Österlund, som debuterade med diktsamlingen *Ordet och färgerna* 2010, är efter en lång och intensiv båge i prosan tillbaka i poesin. *Det enda som blir kvar är ord* är på många sätt en tvilling- eller spegelbok till förstlingsverket. Samma katalogkaraktär, samma additiva borrande, samma nästan allegoriska eller heraldiska symbolik, samma på en gång okrossbara och oändligt sårbara jag.

Det började med snö
Det var snö
Jag var inte snö
Jag var i snö
/.../

Så börjar debuten. Det går att utvinna en hel del av vad som kommer att bli bestämmande bara genom att titta på dessa initiala rader. En genesis. En bestämning genom namngivande. Ett upprättande av skillnad som samtidigt är en avsöndring av jaget i negativa termer. En positionering av jaget i tid och rum.

Det rör sig om en stilfigur som i olika former kommer att återkomma genom hela författarskapet. Även i de fyra mellanliggande prosaverken. Det är en poetik. Och en livshållning. Och det är en viktig sak. Det är med ett slags närmast storögt allvar hon inte tycks göra skillnad mellan att träda in i varat och att träda in i skriften. Det är på liv och död. Det som står på spel är existensen och icke-existensen. I båda fallen.

**I tystnaden
I ljuset
I ljusets skugga**

**Jag utan vingar
Utan tyngd
Och med tyngd
/.../**

Så börjar den nya boken. Diktjaget befinner sig i ett universum där yttervärlden, den egna kroppen och som en konsekvens det inre, består attribut efter attribut. Attributen namnges för att skänkas beständighet. Men de ständigt nya bestämningarna gör att betydelsen förskjuts, osäkras och till slut ter sig alltmer gränslös. Två kamper, med sinsemellan rakt motsatta syften verkar föras. Båda med samma ursinne. Mot världen, mot kroppen, mot språket. En för enkelhet, helhet, tillit och tillförlitlighet över tid. En annan för mångtydighet, föränderlighet, rörlighet och öppenhet i nuet.

Klassiska ämnen för poesin kan tyckas, men Helena Österlunds speciella besatthet ger hennes diktning ett slags gotisk infärgning, granngårds till just det allegoriska. Aggressionen, skräcken och tvånget att utmana får texten att röra sig mellan ytterligheterna förstening och upplösning.

Det resulterar i en form av rörligt stillastående, en stasis som samtidigt är oskuldsfull, auktoritativ och djupt oroande. En kropp i ett landskap som tar av och på sig attribut. Vingar, vargar, hål, speglar, fågelbröst och fågelhuvuden, för att inte tala om hjärtan och ögon – många av dem följer med från debuten. Tas av och på.

**/.../
Ta ut tänderna och rengör dem
Rengör dem med vatten och evighet
Rengör dem
En efter en
/.../**

I denna mytiska och rituella terräng, stundom i underjorden och stundom i det mer eteriska, anländer snart de gamla ledsagarna vargarna. Och de djupt symbolmättade färgerna, som följt med alltsedan debutens titel *Orden och färgerna*. Här i kombination:

**/.../
Vargarna är nära**

**Jag behöver bara ropa så kommer de
De är mina nu
Och de är vita
Röda
Och svarta
De vita vargarna hör gryningen till
De röda står för elden
De svarta för begravning
/.../**

Vad återvänder då Helena Österlund till efter denna båge av sinsemellan artskild prosa och dito verklighetsnivåer? Vilka gjorda erfarenheter omsätter hon litterärt i sin nya bok? Titeln *Det enda som blir kvar är ord* indikerar en akut nakenhet och blottställelse, i världen och i språket.

Diktsamlingen består av fyra delar. Den tycks, som nämnts, i mycket vara en spegling av och ett återvändande till debutens landskap, men nu på ett visst avstånd i kronologin, livscykeln och skrivpraktiken. Texten är närmare nollpunkten och mindre upprepande, vilket tjänar verket. Hon tematiserar också mer av negativa former, ovisshet, upplösning, vilket också är en kvalitet och ger läsaren luft och syre bland textsjoken. Här finns inte bara ljus, tystnad och vingar i den initiala och återkommande begynnelsen, utan också ”Det uråldriga gamla hålet”. Det är smutsigare och mer ovisst i singulariteten, och till och med hjärtat blir så dubbeltydigt att ett hjärta av kött och blod låter sig anas ibland.

I första delen bär jaget något, ”Ord är ändå inget annat än ord / Och deras tyngd är fasansfull”, och när de mångfärgade vargarna kommer och varghonan andas mot jaget – efter författarens utflykt i mångahanda yttervärldsprosa i tidigare böcker – känner i alla fall jag att det åtminstone går att gissa sig till ett stråk av en verklig varginnas fräna doft.

**I utkanten
I något där jag finns och inte finns**

**I utkanten
I utkanterna
Och jag öppnar hålet
Blir öppen och känslig
Öppen och köttslig
Det här är verkligen sant
/.../**

Den andra delen är besvärjande, smutsen, förmultningen och vätan tränger in, vi närmar oss den symboliska underjorden, men här finns också en rad som ”Förlusterna är bosatta i mitt nyckelben”, vilken inte är lika lätt att placera in i den heraldiska ordningen.

I den tredje delen är vi tillbaka igen bland fågelskrin och fågelhuvuden, men den egna fysiska kroppen finns också med, ryggen böjs så att den blir en rundel och händerna hålls nära bröstkorgen. Varghuvudet härbärgeras och

svandrottningen introduceras. Jaget vill vara i de vita svanvingarna och vara svanen, börja om, men:

/.../

**Jag med ett svanhuvud i mitt hål
Vargtänder som håller fast det
Det smakar svan i hela munnen
Svan och svanblod**

/.../

Den korta avslutande delen är ett slags epilog. Händerna lossnar ”helt utan ljud”, allt är stilla, en ny födelse, en blodig klump som visar sig vara vargtassar. Jaget ”Står i världen och försöker bli till”, ”Vinglös / Och fylld av vingar”.

Om en poet som Eva Kristina Olsson förr anades vid horisonten, rör sig Helena Österlund efter debuten *Orden och färgerna* i riktning mot Thomas Bernhard. Spår av österrikarens ostinato-prosa syns även i *Det enda som blir kvar är ord*. De auktoritativa och ibland auktoritära upprepande och omförhandlade påstående och beskrivande satserna osäkrar inte bara jaget, psyket och myterna, utan även socialiteten och yttervärlden.

För att skissera den förmering av verklighetsaspekter och därmed följande tolkningsutrymme Helena Österlund utvunnit ur sitt prosaarbete, ska jag här kort beröra hennes mellanliggande böcker. Jag håller nog fortfarande hennes roman *Kari 1983* från 2013, som hennes litterärt starkaste bok hittills. Det har med utåtriktningen att göra, att den med sådan intensitet också sträcker sig mot den erfarbara och påtagliga världen. Det är tisdag 16 augusti 1983, Kari är 12 år och ska snart börja skolan igen. Det är varm sommar och hon är ensam vid en sjö i en skog. Hon möter döda och halvdöda fiskar vid sjöns strand, ruttnande svanar, hör fåglar, anar ugglor, rådjur och björn, stjälar en kniv av en pojke som säger att han också heter Kari och byter hjärta med en järv. Men Kari är från Skogås och den andra Kari från Trångsund. Här finns en fundamental öppenhet för läsaren att relatera till egna erfarenheter och att alstra kraftfulla upplevelser ur. Det är notoriskt svårt att bestämma var i spektrumet realitet–arketyp–saga man befinner sig. Återstår att ensam sitta med sin kris, sin ångest och sina val och håva in så gott det går från alla tre fälten utan att veta vad man får. Det är värt ansträngningen.

I nästa bok *Självporträtt (är läpparna på något särskilt sätt när de väntar)* från 2015, rör sig Helena Österlund ett halvt steg tillbaka in i ett slags prosalyrik. Läsarens kris och produktiva risktagande blir mindre och ibland blir det väl bekvämt bland symboler och ritualiserade myter.

Med *Min sårbara kropp* (2019) dyker den modiga och frontala Helena Österlund huvudstupa in i ett skyddslöst självbiografiskt skrivsätt. Vi är nu i antipoden. Och ändå inte. Boken framstår som ett dokument, ett extensivt ocensurerat här-och-nu-skrivande, en dagbok. Hon skonar ingen, allra minst sig själv. Jaget, som här i stort sett restlöst läses som den fysiska författaren, befinner sig i sitt livs värsta kris och strider för psykisk och fysisk överlevnad. Skildringen är explicit, i alltifrån sexuella detaljer till infantila drömmar och

projektioner till utlämnande beskrivningar av människor och händelser i författarens närhet.

Min sårbara kropp väckte uppmärksamhet när den kom. Hyllades för sitt mod och kritiserades för att vara en ”konstlös textmassa” om ”det dagliga sökandet efter en främling som vill gegga in sig med risgrynsgröt och ha analsex”, som Jens Liljestrand skrev i Expressen.

Även om jag här ser Helena Österlund som något av en pionjär när det gäller en samtida självframställning långt ifrån det exemplariska och ideala, saknar jag lite av den utåtriktning jag talade om i samband med *Kari 1983*. Utrymmet att bli motsagd, som är så viktigt för läsarens tolkningsutrymme, finns inte i *Min sårbara kropp*. Någon kanske menar att det är för mycket begärt av en så självbiografisk textart, men i så fall håller jag inte med.

Att spegla sig i någons vatten (2020) är i mycket en fortsättning på det självbiografiska projektet, men rör sig i en mer essäistisk riktning. Sårigheten är kvar, brottet med modern, den konkreta undersökningen av det kroppsliga och sexuella. Men alltmer framträdande är även inhämtandet av och reflektioner kring historiska och samtida dokument och konstverk runt föreställningen om det kvinnliga, monstret, sirenen, harpyan, gorgonen.

Efter läsningen av *Det enda som blir kvar är ord* är jag gripen. Här finns den villkorlösa nakenheten i en ständigt återkommande genesis. Här finns den heraldiska och samtidigt oändligt såriga på- och avklädningen av attribut. Här finns en myt som öppnar sig mot den andre och mot omvärlden. Här finns en poetik som också är en livshållning. Ändå känner jag en viss frustration. Helena Österlund har i sin olika böcker visat hur många språkliga redskap hon har i sin arsenal och vilka betydande kvaliteter de kan resultera i. Jag skulle vilja att hon i högre grad bringade dessa textarter och verklighetsnivåer i kontakt med varandra. Som det är nu blir den imperativiska, psykologiserande och symboliska karaktären i hennes poesi mer entydigt monologisk och i slutändan innesluten och terapeutisk än den skulle behöva vara. Helena Österlunds poesi är tillräckligt stark för att hålla dörrarna till världen än mer öppna.

Det enda som blir kvar är ord
Helena Österlund:
Nirstedt/litteratur poesi 2022

Fotograf: Severus Tenenbaum